

Anmärkningar wid herr
commissarien Johan Fredric
Krygers Tankar om swenske ...

Scheffer, Carl Fredrik,

1700-1829: 54 A Br. 1755

National Library
of Sweden

SCHEFFER

Anmärkning vid...

EXA

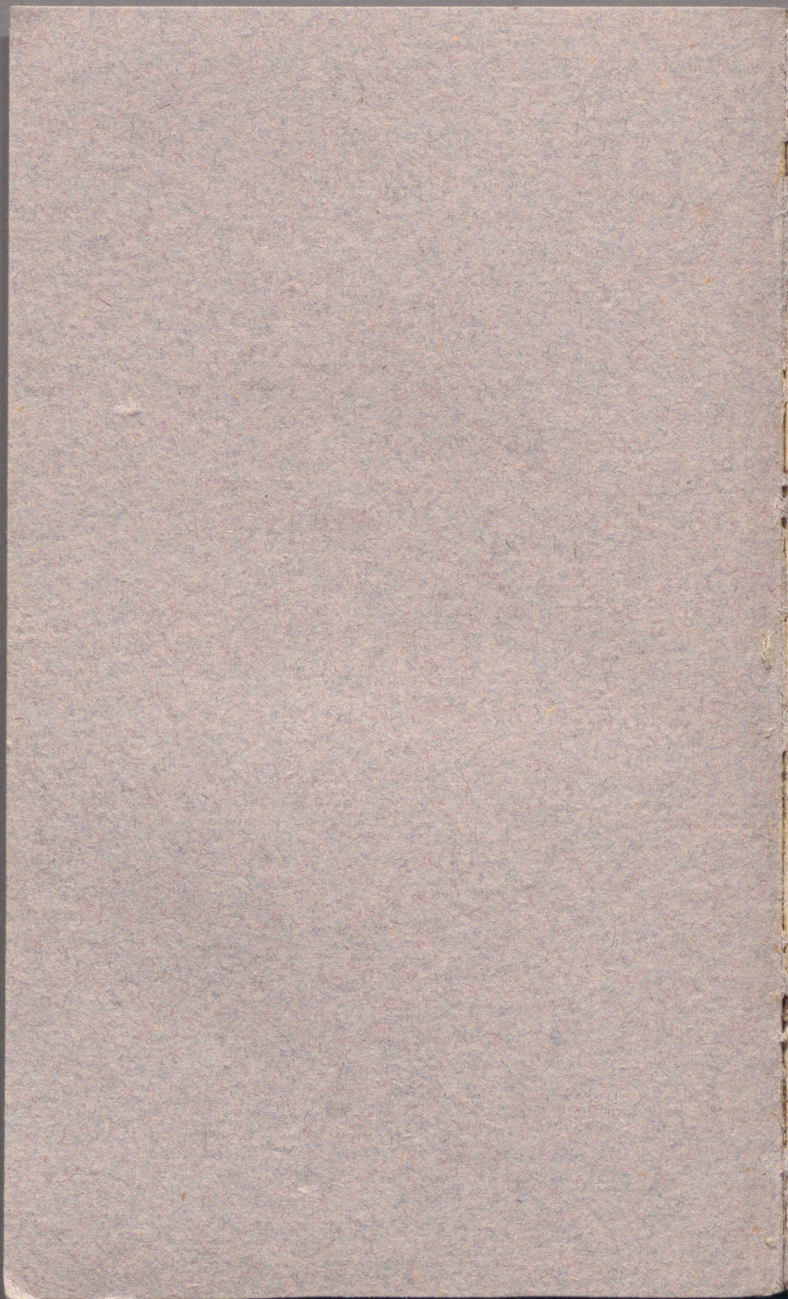
Polit. Ekonom

Sum.

(Bn)

1755

1700-1829

SCHEFFER, Carl Fredrik

Ex. A

Politik

Alum

(Borj)

6

1755

1700-1829

Anmärningar

Öfver

Herr Commissarien

JOHAN FREDRIC KRYGERS

Tankar

Om

Svenske

Fabriquerne

STOCKHOLM

Tryckt uti Wildiska Tryckeriet.

Nr 1755.

Imprimatur.
N. OELREICH.

Sör någon tid sedan utgaf Herr Manu-
factur Commissarien Salander en
liten Tractat, under namn af Gen-
wåg til Slögder. Denna skrift
war så upfyld med bitterhet, med swåra tilmå-
len emot andra och med Auctorens egit be-
rödm, at den icke kunde finna många Läsare,
mindre intaga deras sinne, som hade tålmod
nog at giöra sig des innehåll bekant. En sådan
skrift förtiente derföre icke at wedersläggas, ehuru
falske satser den ock mände innehålla.

Nu nyligen är et annat arbete af trycket
utkommit, kalladt Tankar om Swenske Fabri-
querne. Des författare, Herr Commissarien
Kryger, äger samma affigt och försvarar sam-
ma Hushållnings methode i anseende til Fa-
briquerne, som Herr Salander upgifwit;
Men sättet at föredraga saken är ganska olika.
I stället för en hård och drög skrif-
art finner man i denna senare Tractaten höf-
lighet och merendels nog modestie. Han låter derföre af
många med nöje läsas och torde kunna förle-

da dem, som icke äro desto mer kunnige om ämnet, som deruti afhandlas. I anseende dertill fordrar det allmänna bästa, at denna skrift nogga granskas, och de wilfarelser hon innehåller, å daga läggas samt bewisas.

En wilfarelse är det, at de, som tala för den oinskränkta friheten wid Fabriquers och alla Slögders handtering, sågas stödjia sig uppå Frankrikes exempel. De påstå wäl, at i Frankrike är inskränknigen långt mindre, än han här förmenes böra wara, och at derigenom Slögderne i det Riket hunnit til den högd de nu innehafwa; Men de förklara derjemte at inrättningen derstädes har ändå hitintills warit ofullkomlig genom alt för stort twång; At detta twång hindrat Fabriquernes långt större tillwärt, än den redan wunnit, och at uppå des undanrödjande arbetas dageligen af de uplyste Män, som nu sitta wid Styrelsen af denna Frankrikes hushållning. Bewis härtil skal här nedanför meddelas.

En annan wilfarelse är det, at Frankrikes Förordningar i anseende til Fabriquer skola nu för tiden wara sådane, som Herr Kryger

ger dem i denna sin Tractat ansedt. Senare Förordningar hafwa härutinnan gjordt en stor ändring, hwilket likaledes bättre fram med giltiga bewis skal styrkas.

Andra, och ännu mer betydande fel, framte sig uti sielfwa slutsatserne, dem Herr Kryger dragit af sine meningar. At desse slutsatser icke äro enliga med en sund Förnufts-Lära, det skal i dessa Anmärkningar bewisas.

Men innan jag skrider til alla dessa bewis, bör jag här förklara, hwad stort värde jag altid satt och ännu sätter uppå Herr Krygers nit för det allmänna, samt uppå de många och wäsenteliga tienster våra Fabriquer af honom niutit. Hans insigt uti et ämne, som så länge varit hans förnämsta föremål, har jemmwal gjort mig lika som twehugsen om min egen öfvertygelse; men andras omdömen, dem jag erkänner för wida mer uplyste än jag, hafwa förbudt mig at tro Herr Kryger infallible, samt ledt mig til eftersinande af den erkända sanningen, at irriga meningar, då de äro allmänna, kunna winna inrymme uti de bästa förstånd.

Jag bde ock än ytterligare förklara, at jag med Herr Kryger instämmer uti många stycken af des Tractat, såsom i synnerhet i des påyrkande, om nödwändigheten af almån kärlek för Fabriquerne; i des åstundan om Regeringens beskydd för dem; i des betygade omhet för våra Grundlagar, under hwilka Fabriquer wisserligen bättre triffas, än under annat regeringsätt; och änteligen i des klagan öfwer Folkbristen hos oss, som wärkeligen är en wäsentelig och tryckande omständighet i all vår rörelse. Men den likhet i tanke-sättet, som jag i dese mål åger med min wederspart, kan icke föra mig til antagande af des hufwudsats, som är Fabrique-privilegiernes inskränkande inom et litet utfatt antal af idkare. Denna sats, til hvars bestyrkande hela Tractaten är sammanfattad, är jennwäl den, som jag förnämligast, af kärlek för våre slögder och deras tillwärt, nödgas bestrida.

Nederländerne förtiena billigt den åran, at stå främst ibland de Folk-slag, som i den Norra delen af Europa inrättat Fabriquer. Deras första Lagar och Förordningar, i anseende til hushållningen dertwid, torde til åfwenthrs hafwa varit felaktige och ofullkomlige, som begynna-
res

res merendels plåga wara; Men det är wist, at de långt förr, än någon annan Nation, sågo angelågenheten och nyttan af en oinskränkt frihet uti alla slödder, och at denna frihet blef grunden til Fabriquernes bestånd och undranswärda tilwärt i Holland, sedan detta lilla land, för den politiska frihetens skull, hade blifwit söndrat ifrån Brabant och Flandern.

Ut så i sanning är, derom kan hwar och en öfvertygga sig, of hwad i Engeland händt, dit Fabriquerne ifrån Nederländerne begynte utbredas.

Antingen wid mennisklige förståndet den ofullkomligheten lådar, at alltid först upfinna det, som är konstigt, inweklat och twungit, hwaremot det enfsaldiga och naturliga icke förr, än efter lång tid's förlopp, blifwer uptåkt; eller ock at enstilla interesser uti alla länder i werlden åger större kraft, än det almånna; så blef i Engeland den första Fabrique-inrättningen grundad uppå twång; uppå widlöftiga och otaliga Reglementer; uppå uträkningar af Mästare och Gesäller och wäfstolar; med et ord uppå monopoliske principier. Deße så inrättade Fabriquer

kommit dock til en wiß högd igenom Regeringens upmuntringar; men man flagade, at affättningen war swår, at lurenbrågerierne icke kunde hämmas, at Holländarne drogo den Engelska ullen ur landet, efter de betalte den dyrare, och sålde ändå deras flåden til bättre köp, än de Engelske. Under en sådan almån flagan upstod en man, benämd Josias Child, och sade med frimodighet, at Engelska Fabriquernes swåra belågenhet härrörde af Englands egna Lagar. Han sammanfattade och utgaf af trycket åhr 1669 det första af de årskillige arbeten i detta ämne, som sedan giordt des namn så kiärt, så wördat och så öbdeligit ibland des medborgare. Penninge-interessets nedsättande igenom en Lag, och alt slöde: twångs uphäfwande igenom en annan lag, woro de twånne hufwud-principier han påyrkade, och i alt detta åberopade han sig Hollands exempel. Om wi, säger han, (*) welle blifwa måstare af hela werldenes handel, så låtom oss giöra som Holländarne, de der tilwårta de sämsta, lika som de bästa waror, på det alla Länders smak och alla personers tycken måtte kunna ske et nöje.

Dch

(*) pag. 159. Uti den fjerde Editionen af Riddaren Josias Childs Wårk på Engelska.

Och på et annat ställe (***) uttrar han sig om Engeland's Föbrordningar och Reglementer sålunda: Jag påstår, at alla våra Lågar, som utsätta antalet af stolar, af läro-gåfvar och af deras läro-åhr, äro förderfelige för våra *Manufacturer* i gemen, ännu stundt de kunna vara tjenlige för någon wiss stad, eller för wissa enskilda personer, som utwärfat sig desse inskränkingar och detta twång. Widare: (***) Men någon torde fråga mig, om jag då tror fördelaktigt för våra *Manufacturer* och för vår handel, at hwar man i landet får åga en oinskränkt frihet at göra hwad slags kläde, eller tyg han håldst behagar, huru han det behagar, hwar och när han det behagar, af hwad längd och bredd han det behagar? Jag swarar ja, utan twiswel skulle det wara högst fördelaktigt, om allenast undantogs de slags tyger, af hwilka Konungen och *Parlamentet* kunde finna tjenligt at göra *Magaziner* til utrikes *exportation*, försedde med *Kronans* stämpel til *creditens* bibehållande i de länder där de äro begärlige. Det

(**) Lifaledes pag. 159. (***) pag. 160.

skulle blifwa för widlyftigt, at här utdraga all
 hwad denna Auctor så diupfinnigt skrifwit til
 bewisande af des sats om frihet i slögder. Ulla-
 nast wil jag ännu anmärka följande ord: Jag
 har nu intet mera at säga i detta ämnet,
 wid hwars afhandlande jag upfyllt, hwad
 jag warit mitt Sådernesland skyldig. Säst-
 än okunnighet, arghet eller enstilt *interesse*
 torde ännu någon tid hindra wårktan af mi-
 ne förestälningar, är jag dock försäkrad, at
 mine Landsmäns wishet läter framdeles
 finna deras sanna och almånna *interesse* lik-
 måtigt, at uprätta sådane Lagar, som jag
 föreslagit, men hwilka jag, för min egen rin-
 ga del, icke äger en fyrts angelägenhet at se
 antingen gjorde eller ogjorde. Hwad blef
 fölghen af denna nitålsfande Mannens möda
 och frimodighet? En af des Landsmän, be-
 nämnd Thomas Manly, skref emot honom;
 begge funno medhållare och motståndare; men
 Childs principier blefwo af Nationen antaga-
 ne och i wårket stälte, och Manlys skrifter äro
 i dag så litet kände, som äfwen des namn skulle
 wara, där icke Childs arbeten woro i allas
 händer, och så almånt wårderade, som de äro.
 Detta

Detta här varit Fabriquernes lopp i England; Låtom oss nu se, huru dermed tillgådt i Frankrike.

Colberr, som hbr anses såsom deras Fosters-fader i det Riket, härnade merendels uti alt Englands hushållning. Samma Reglementer, samma stadgar, samma twång, som innan Childs tid varit Engelske Fabriquernes lott, blefwo äfwen deras grundwal i Frankrike. Nationens idoghet, det ringare folkets måtteliga lefnads-sätt, och en uppfinnings gåfwa, som hos intet annat folk-flag i så hög grad anträffas, hafwa icke des mindre inom kort tid bragt detta landets inrättningar til en stor högd. Colberts första lagar hafwa jemwäl tid efter annan blifwit bättrade, och de förenämsta inskränkingar ur wägen rögde. Men omfider och sedan Frankriket, igenom andre Länders estertänka, sunnit medtäflare i Fabriquer, som det tilförene icke ägt; så har man ock därstädes måst blifwa mera upmärksam, än förut, uppå alt, hwad til Fabriquernes bestånd i framtiden må kunna tjena. En man, som blifwit utskölt af Konungen i Frankrike, at deruppå wara omtänkt och at styra desse wärk, har alt sedan
des

des utnämmande år 1749. arbetat endast och
 allenast uppå den oinfränkta slögde-frihetens
 införande i Frankrike, som Riddaren Child
 haft den lyckan at gindra smakelig i England.
 Han har til den ändan dragit försorg om
 Childs skrifter öfversättande på Fransöfka,
 han har tillika upmuntrat Snillen ibland des
 egne Landsmän at blifwa författare af årskillige
 nyttiga arbeten, som i dessa senare åhren i Frank-
 rike utkommit, och hwilla af de Engelske sielf-
 wa skattens wärdige, at på deras språk öfversät-
 tas. Men i synnerhet har denne uplyste man-
 nen å daga lagt des nit och des affigter för Fa-
 briquerne och alla slögder, samt för hande-
 len, som uppå de förra beror, uti et Memorial
 til Konungen af Frankrike, hwaraf en affkrift
 här i staden finnes. Des innehåll förtiente, at
 til hela des rymd meddelas; men at icke blif-
 wa allt för widlyftig, wil man här allenast
 anföra några ställen derutur, som närmast rö-
 ra det förevarande ämnet. Swad angår,
 säger han, de Lagar, som hos oss bidraga
 til handelens instränkning, så är deras an-
 tal stort, och ibland dem nämner jag bil-
 ligt NB. de orätneliga Gdrordningar, som
 sedan 30 år blifwit gjorde för våra *Manu-*
facturer

facturer. Större delen deraf tienar til intet annat, än at sätta *Fabrique*=rörelsen under twång, följakteligen at sträma menniskior ifrån arbete och giöra deras öde swårare, som wilja föda sig sielfwe, än deras, som lefwa androm til last. Långre fram läses denna märkwärdiga påminnelse: Men ännu angelägnare blifwer at estersinna, hwilka, antingen de *Engelste* siden=*Fabriquerne* eller wære, böra efter all liknelse giöra hädane efter de största framsteg. Det är fruktans wärdt, at sådant lærer rönas wid de *Engelste*, änkiönt wi hafwe den förmånen at hämta silke af wår egen jord. Orsakerne dertil äro följande: 1:o *Golt*=hopen i *Engel*land är dageligen uti til= och hos oss uti aftagande. 2:o *Läro*=tiden wid alla *Fabriquer* och i alla handtwärf är uti *Engel*land kortare, än hos oss. 3:o De infödde *Engelsmän* NB. betala aldeles intet för at blifwa *Mästare*. 4:o Silket, lika som de gjorde tygen, få i *Engel*land transporteras ifrån den ena *Provincen* til den andra, utan at belastas med någon afgift. 5:o De förnämsta *Engelsta Fabriquer* äro inrättade uti en förstad wid *Londen*

don, och kunna således utwidga sig på landet så långt de förmå, hwaremot wåre bästa *Fabriquier* äro twungne at förblifwa inom staden *Lions* murar. 6:o En Måstare i Engeland NB. får hafwa så många wåf-stolar han wil och kan underhålla. 7:o Penninge = Interesseset är i Engeland 3 procent, och stegras ofta i *Lion* til 10. (a)

Sedan detta Memorial blifwit ingifwit, hafwa åtskilliga af de gamla förordningarne blifwit uphåfne; med de andras förbättrande är man nu dageligen sysselsat; och *Fabriquernes* öde både uti Frankrike och Engeland blifwer derutinnan lika, at början skedd under twång, men at tilwårten och beståndet måst igenom frihet sökas och winnas.

Af hwad således anfördt blifwit, låter oss samt wara bewist, at Herr Kryger hwarken fattat deras mening, som han påstår stöddja sig på Frankrikes exempel, ej eller wetat, huru
nu

(a) Här talas intet om, at i Engeland hwar och en arbetare får blifwa idkare, när han det åskundar och förklarar, ty sådant är äfwen i Frankrike tillåtit, och har derföre icke kunnat anmärkas ibland de Engellske *Fabriquernes* förmåner fram för de Fransyske.

nu för tiden i det Riket tillstår i anseende til hus-
hållningen wid Fabriquerne. Deraf följer
jemwäl, at alt hwad han så widlyftigt anfört
ur Savaris Dictionaire och andre böcker, icke
tienar honom til ringaste styrka i des mening,
emedan hwad i Frankrike förddmes och förkastas,
icke lärer böra blifwa ett efterdöme för andre
Länder.

Nu återstår at wisa, det Herr Krygers sats
icke eller blifwer antagelig igenom den åtskillnad,
som medgifwes wara emellan Frankrike och
Sverige i många omständigheter. I Frankrike,
säger han, är *communicationen* emellan städer-
ne och landsbygden ganska beqwäm, och af-
sättningen wig, både för borgare och lands-
man; i Sverige deremot ligga städerna
långt ifrån hwarandra, och kunna til stör-
re delen ej annorlunda anses, än såsom by-
ar med Stads-rättigheter; Ergo bör i Swe-
rige wara få idkare och många arbetare wid Fa-
briquerne. I Frankrike finnes öfwer alt,
hwar Fabriquer äro inrättade, förmögne
personer, som hålla tillräckelige lager, somli-
ge af rudimaterier och somlige af färdige
wahror; i Sverige äro sådane *Magaziner* icke

te at tilgå: Ergo bör i Sverige wara man-
ge arbetare och få idkare &c. Man lämnar at
döma, om detta sätt at sluta är med förnufts lä-
rans reglor enligt? och om icke conclusionen
borde blifwa denna: At wi derföre hos oss
böra winläggga oss om at befrämja communi-
cationen emellan våra städer, samt at inrätta
lager af rudimaterier til Fabriquernes tjenst?
Det skulle blifwa både ledsamt och onödigt, at
följa Auctoren uti upräknandet af alla de pun-
cter han anför, såsom skiljacktige i Frankrike och
hos oss: hans slutsatser äro altid de samme, och
altid lika så litet sammanhängande med præ-
missis.

Allt hwad Herr Kryger eljest anför om
det, som här i Sverige fordras til en Fabriques
inrättning, nemligen: husrum, wäfstolar,
wårktyg och rudimaterier, med mera, dermed
förhåller sig i andra länder lika så. Men at
deraf sluta, at idkarnes antal bör wara inskränkt,
sådant skulle i desse länder icke antagas, sedan
den forna ofunnogheten igenom efterjinnande och
erfarenhet förswunnit.

Herr Krygers tankar om privilegiens försäljande och om deras sparsamma utdelning, på det de måge hafwa något värde, då de blifwa til salu, är ett så fallhytt förslag, at det icke wäl hade kunnat wäntas uti en allwatsam skrift. Auctorens förnämsta affigt härwid synes wara, at förskaffa en sådan *Manufacturist*, som af oförstånd welat flyga bögre, än wingarne kunnat bära honom, någon ersättning, hwar igenom han kunde blifwa stadeslös för sin använde möda och kostnad. Jag swarar hærtill 1:0 At en sådan *Manufacturist* för tienar ingen ersättning för sin möda, den han så illa anwänt; utan är för honom nog, at han finner sin föda igenom arbete hos andra, sedan han icke förstådt hushålla för sig sielf. 2:0 At om lyckeligit wis icke hände, det några små *Fabriquer* ginge öfwer ända, så blefwe ju inga *Privilegier* til salu, och huru skulle då de förmögnare gådra, som wille använda sine medel uti sådane iurättningar? Swad angår Auctorens fruktan, det nåringen skulle blifwa mindre hederlig, om hwar och en finge deri taga del, så lærer ingen medgifwa en sådan slutsats. Alla nåringar, som äro lof-

B

lige

lige, böra anses såsom hederlige. och personerne, som dem idla, böra af almånheten hedras, icke i anseende til deras större, eller mindre antal, utan efter som de med mer eller mindre flit, skickelighet och nytta för sig och det almånna sköta deras näring. Skulle någon å daga lägga en synnerlig insigt, en synnerlig flit och söljakteligen åga en synnerlig framgång uti hwar näring det ock wåra må, så bör den samme med särskilt heders belöning ihugkommas, då honom ingen ting afgår, om det i samma näring aldrig så många flåpare skulle finnas.

Widare påstår Herr Kryger, at ingen genare och oswikeligare wäg är til *Monopolier*, än då frihet at idla handafslögdet lämnas öppen för hwar och en, som sig derom anmåler. Om de bewis, Auctoren härtil andrager, icke wore emot erfarenheten stridande, som de wärckeligen äro, så fölgde alsenast deraf, at städaberne igenom den oinskränkta friheten skulle bringas i det skick, han sielf förmenar, at de böra wåra, nemligen uti så personers händer, som bleswo öfrige, sedan de genom sammansättning åstadkommit de andra

dras undergång. Kallas nu detta Monopolium, så erkänner ju Herr Kryger sielf, at den hushållning, han föresslår, icke annat är, än en monopolist hushållning. För öfrigt är anmärknings värdt, at Herr Kryger på detta stället medgifwer, det en sammansättning emellan de förmögna kan äga rum til prisets fallande på deras wård, der han dock på et annat ställe nekät möjligheten af en dylik sammansättning til warornes stegring.

Den uträkning Herr Kryger gide til at wisa, at en liten Mästare icke kan gindra så goda waror, eller sälja dem för så godt köp, som en förmögen *Fabricant*, skulle snart blifwa wederslagt, om de små Mästare bleswo beröfwer hörde. Hade han sagt, at en dylik Mästare icke kan gindra så stor tillwärfning, som en förmögnare, så hade han förelagt oss en oförneklig sanning; Men at bescriba honom des skickelighet i konsten, endast för det han icke är wif, och at betaga honom den idöghet, som kan sätta honom i stånd at sälja för godt köp, endast dersöre at Herr Kryger uträknat des ährliga utgift til en wif summa penningar,

Det äro hårda domar, som hwarken uppå bilighet, eller uppå erfarenhet äro grundade.

Det förekommer Herr Kryger underligt, at almånheten, som plågas af dyrt köp på alla tillwårningar, klagar öfwer Fabricanternes tyypiga lefnads sätt. Denna klagan skulle snart uphöra, om Slögd-friheten blefwe införd. Ty när hwar och en får idla den näring honom lyster, så bdr jemwål hwar och en få lefwa som honom lyster: Det almånna skal derpå ingen ting hafwa at säga, efter det ändå blir wål betient igenom den täflan, som upwäckes emellan idkarne. Men när deras antal skal wara inskränkt och utstakat, så blifwer almånheten berättigad at undersöka, huru de lefwa, emedan deras lefnads sätt, då de icke hafwa nya medtäflare at frukta, kan inwättas så öfwerflöddigt som de det wilja, och deruppå beror warornes pris. Det exempel Herr Kryger tagit af spannemålen, är föga adæquat; han har icke eftertänkt, at deras antal, som få bruka jorden och sälja spannemål, är på intet sätt inskränkt; wore denna frihet wiða personer förbehållen, så skulle man wisserligen och med råtta fråga

fråga efter deras lefnads sätt, äfwen så mycket som efter Fabricanternes.

Sluteligen bestriber Herr Kryger en orimlighet, den han sielf upfunnit och satt på deras räkning, emot hwilka han talar. Det har ingen påstådt, at tilwårkningens myckenhet skulle ökas i samma *proportion*, som *Fabrique* idlarnes antal blifwer tilökt, så framfåtningen brusto. Men man har sagt, at frihet föder af sig tåflan; at af tåflan drifwas menniskior til sparsamhet och slit; at sparsamhet och slit äro grunden til godt liöp uppå waror, och at då waror säljas för godt liöp kan affätning deruppå aldrig tryta. Hwaras förbensfull följer, at då hwar och en får tilstånd til *Fabriquer* idlande, så blifwa tilwårkningarne öka, prisen billiga, det utländska kramet utestängdt och utskoppningarne möjelige, i synnerhet då Regeringen med præmier upmuntrar altsammans, så som det nu hos oss sker.

Jag tror mig således hafwa tilfyllest bewist, at Herr Kryger i denna des Tractat misstagit sig om deras skäl, emot hwilka han sin sats

förfäktar, mistagit sig om andra Länders in-
rättningar, mistagit sig i sine egne slutsatser, och
suarare beströkt, än bestwarat de inkast han til för,
läggande uptagit.

Hörwid kunde jag stadna. Men som ut-
af Herr Krygers föreslagne hushållning med
Fabriquerne, följer ännu någre hinder i deras
upkomst, som han i des Tractat icke ens budit til
at undanröddja, så är angelågit, at jag dem om-
nämner, på det saken måtte komma i det ful-
komligaste luss.

Jag sätter, efter Herr Krygers tanke, at
möjeligit wore uträkna, huru många wäffstolar
behöfdes til hela Rikets consumation. Dese
wäffstolar skulle då fördelas emellan så idlare,
så at hwardera kunde hafwa 100, 150 eller 200
arbetare i sin Fabrique. Men om nu hände, at
en sådan idlare, antingen genom elak hushållning,
eller andra olyckor, komme utaf sig, eller ock
des wärf igenom dödsfall råfabe uti arfwing-
gars händer, som icke wille, eller kunde åtaga
sig des styrsel, hwart skulle då dese 100 eller
200 arbetare taga wägen? De andre id-
lare hade utan twiswel förut så många arbe-
tare

fare, som de, efter deras ägande förmögenhet, woro i stånd at underhålla; förenämde antal arbetare blefwo då twungne, at gå ut Riket eller tigga deras bröd, och tillwärfningarne blefwo icke mer swarande emot Rikets behof, i fall de förut hade varit så noga deremot uträknade, som Herr Kryger tror sådant kunna ske.

Hwem är som icke finner, hwad olägenhet och skada för Riket äro förknippade med denna oundwärliga fölghen af Herr Krygers sisteme?

Deremot i fall ofwännämde 200 wäffstolar tilhört 50 små mästare, och en af dem igenom någon sådan händelse, som förbemänt är, blifwit satt utur näringen, så hade ofelbart de få arbetare, som således blifwit lediga, funnit fridsta lätthet at genast antagas af andra idkare.

En annan skadelig påfölgh af Herr Krygers sisteme är denna: At då en idkare har 100 eller flera wäffstolar i sin Fabrique; så nödgas han använda ett ganska stort Ca-

pital uti bygnader, på det alla dese wäffstolar måtte rymmas på ett ställe, och wara under des dgon. Interesses af de medel som således uti bygnader nedlagde blifwit, måste räknas up, på waran, så framit idkaren skal wara skadeslös, hwaraf sedan följer dyrhet och swår affättning. Är nu ett inrättat bruk sådant, at utom bygnadens rymd, jemwål des anseende och stora beqwämlichkeiten för idkaren måste sölas, så blifwer olägenheten för Fabriquerne ännu större.

Här til bdr ytterligare fogas, at då frihet betages arbetarne, at blifwa sina egnal, så betages dem tillika hug och lättbet at giffa sig. Herr Krygers sisterne leder för denskul til folk = hopenis minskning, då liwål des tilwärt är det kraftigaste medlet til Fabriqueris trefnad och bestånd.

Men då jag på detta sätt talar emot Herr Krygers påstådde förman af få idkare, som hafwa många arbetare under sig, förklarar jag tillika, det min tanka ingalunda är, at något hinder må läggas i wägen för en idkare, at drifwa des wärk så högt och

och uttvidga det så mycket han någonsin för-
 mår. När sådant sker utan andras utestån-
 gande ifrån nåringen, så är det et såkert we-
 dermåle af idkarens slit, sparsamhet och goda
 hushållning; Och då man igenom dessa vä-
 gar stiger til förmögenhet och anseende, sker
 ingen enskilt derigenom för när, men det all-
 männa en ofelbar tjenst. Med et ord, hela
 mitt påstående är, at alt tvång måtte skiljas
 ifrån slögdernas handtering, så at hvar och en
 må åga frihet at blifwa arbetare, frihet at
 blifwa idkare, frihet at igenom sin slit blifwa
 en stor och förmögen idkare.

Alt ännu mer bestyrka nyttan häraf, wil
 jag til slut meddela en berömd Fransösk Au-
 ctors tankar i detta ämne, tagne utur et år
 1754 utkommit wärk under ticol af Klemens
 du Commerce. Sedan denne Auctor, wid-
 lyftigt utfördt och bewitt angelägenheten af
 tåflan i slögder, yttrar han sig sålunda: *E-*
 huru ostridigt är, at af denna grund-
 sats de lyckeligaste följder härledas, så
 torde dock enskilt *interesse* wåga sig fram
 med bedrägeliga och *sophistiska* Rål. *dere-*
 B 5 mot

mot. Täfian, lärer man säga, måste ju minsta stora *Fabricanters* fömögenhet igeu uom den lättbet, som de små *Manufacturiflerne* och alla arbetare undfå, at dageligen bättra deras willkor, utwidga deras rörelse och dela winsten med de förzra. Dessa lära då öfwergifwa en nåring, hwaruti de icke mer finna den utkomst de tilförene haft; Och de små *Manufacturiflerne*, alt för swaga at uprätthålla deras wårt, lära snart gå under samt draga fielfwa nåringen med sig i deras fall. Men dese förblindade sinnen se då icke, eller begripa, at twenne menniskiors krafter swara emot en endas, som haft de andra begges styrcka uti sig.

Vår Lagar utkomma af denna bestaffenhet (nemligen Lagar, som affkaffa twång) låt då Lagstiftaren låna ett upmärksamt öra til hwad i allmänhet förelöper, så skal han i förstone få höra några få personers klagan, som innom kort tid uti myckenhetens glädjerop förquadsjes En litet estertänksam Stats-Bloket torde ännu på en annan sida

sida framställa de inkast, som gibras emot
 frihet och täflan; hon torde påstå, at
 et Rike bör styras efter samma Re-
 glor, som en landthushållare följer uti
 sin förvaltningen af des lilla gård,
 och at, på den grunden, den enas arbe-
 te bör jämtas och sparas efter den
 andras. Men innan sådant blifwer nyt-
 tigt, så måste det blifwa möjligt, at
 undsa en försäkran af *Consummateurerna*,
 det de wilja nöja sig med den dyrhet
 uppå alla waror, som är följden af
 inkränkning och twång, uti hwad slags
 arbete det wara må.

Jag wil ej låta detta tillfälle förbi gå,
 at upmuntra mine Landsmän til sådane bbe-
 ters öfversättande på vårt språk, som
 hos andre Nationer utkommit och ba-
 geligen utkomma i detta ämnet. Det är
 ej nog, at de läsas af dem, som hos
 oss kunna hafwa sig de främmande språ-
 ken bekante, de borde wara i hwars mans
 hand, på det så angelägna kunskaper måtte
 intyckas i alla sinnen. Om allena för 10
 åhr

åhr sedan någon hade i Frankrike vågat sig säga, at Reglementerne för de Franska Fabriquerne woro felaktige, och at twånget wore för stort, så hade en sådan man tilskyndat sig allas åtlöje. Ministären sielf, ånshönt mera uplyst, hade icke då tilltrödt sig gifra någon författning stridande med så allmänt inrotade begrep. Nu mera och sedan Herr Childs med många flera Engelska arbeten blifwit på Fransyskan öfversatte, sedan Herr Dangeuls och flere böcker utkommit, sedan en wana blifwit at i alla samkväm tala om desse skrifter, som af alla läsas, så skulle man blifwa et åtlöje för andra, om man förswarade det gamlatänkesättet, och Regeringen tilbrager sig nu det almännas erkänsla, då den affkaffar och ändrar de forna författningar. Högst angelägit är derföre, at menigheten uti et land blifwer uplyst, och at de politiciska sanningar, lika som Religionens, ifrån all twelkan och all gensägelse befrias.

Öfwer=

Oswersättning

Uf 4:de Capitlet uti Midda-
ren John Nickolls Annmärk-
ningar, angående Engeland's
förmöner och brister, i affe-
ende på handel, och andre
medel, eller utwägar til
Statens förmögenhet.

4 Cap.

Om Handtwärks skran, Köpmans gil-
len, exclusive privilegier, Handels Com-
pagnier, eller Sällskaper och
större Bolag.

Sortgången af en Handel, som hos oss än
florerar, under det den hos de fleste folk-
slag, är aningen i början, eller i aftagande:
Och det företräde, hwaruti samma handel stält
oss ibland Europeiske Magter, hafwa giordt
oss förtiente af den frågd, at wara de största
Mästare uti Handelsuettenskapen; Men wi,
som se oss sielfwe bättre, och med uplystare ö-
gon, än Utländningarne äro i stånd til, kunna
likwäl icke för oss fördölja, at wi ju än haf-
wa

wa mycket at lära, at fullborda, och at förbättra uti denne Deien af den allmänna förvaltningen. Wi äre ej undantagne eller frifran förledande, och skadelige wändningar af en myckenhet gamla förutfattade begrep eller wärdmen, som enskylte personers fördel ständigt underhåller och å nyo frambringar, wi hafwe allenast den förmon fram för andre folkslag, at hos oss icke fattas wel underrättade medborgare, som urskilja de falska grundsatserne, och wäga, at, uti sine tal och skrifter, med frihet angripa dem; men deras nit bör ingalunda dämpas af den ringa förtgång, som deras första försök hafwa torde. Det är allenast beständighet och tiden, hwarmed man kan förstöra de misbruk, som tiden sielf har intwigt. Jag will här tala om åtskillige monopolier, eller enskylta fri- och rättigheter, hwilka twinga och hindra både wår in- och utwärtas handel.

Monopolier uti intwärtas Handelen.

Jag tycker, at man icke annorlunda kan kalla de privilegierade och exclusive Gilleu af Handlande, Handtwärkare, slögde-idlare, och flere dylika, hwilka, uti några af wåra Städer, ifrån all delaktighet uti deras näring och rörelse, utesluta, såsom en utlämning, hwat och en, som ej är född ibland dem, och det äfwen af deras medborgare, icke tilstådjande friheten at arbeta, åt andre, än dem, hwilka äro

äro föbde uti deras gillen, eller ock hafwa köpt sig sådan rättighet, antingen för penningar, eller genom en långvarig och kostsam lärotid. Dese gillen förefalla mig lika som särskilte sällskap utom det allmänna samfundet, hwilka genom deras frihets bref och privilegier hafwa gjort om sig likasom en wall, emot de öfrige inbyggarnes smillen, och emot deras egne medborgares, alt det hinder, de möjeligen kunna åstadkomma.

Uti första äldren, eller början af vår Handel fantes, twifwelsutan, nödigt, at dem, hwilka antingen til oss inbragte, eller påfunno hwarjehanda slögder, bleswo bewiljade sådane förmoner, som kunde lånda til deras befastande och underhållande: Det war ock, kan hånda, tjänligt, at gibra lika inrättningar uti Städer, hwarest wederbörande kunde finna nödigt understöd af folk och penningar: Så nyttige inwånare woro äfwen i stånd, at sielfwe föreskrifwa sine wilkor: de erhöillo lätteligen privilegier, hwilkas påföljder man då söga liände, men wi nu få röna. Handtwärklare och dagekarlar, som uti en Stad äga enskyld rättighet at arbeta, få ju sålunda sielfwa stadga priset på deras arbete. Ett gille eller samfund af slögde-idlare eller handlande, som allena är berättigadt, at tilwärka, eller at sälja, äger icke det i så mätto magt, at göra Lag både för dem, hwilka behöfwa
deras

deras tillwårkningar, eller wahror, så wål som för sielfwa Handelen.

Huru många gånger hafwa icke uti Londons Stad, arbetskarlar och Gesäller satt sig tillsammans emot sine Måstare, för at tvinga dem til deras arbetslöners påblände, hwilket dem äfwen ofta lyckats. Det är ej långesedan, at, efter en rättegång af elfwa månader, Måstarne wid slödde inrättningarne i London, blefwo förbråttne, at hos Stadens Regering söka tillstånd, at få betiena sig af utländske arbetare, i brist af andre, hwilket likwål ej blef bewiljadt åt någon annan, än den, som åtminstone skulle hafwa en lärogåse, wid wite af fem pund Sterling om dagen, enligt de derom utfärdade Påbud.

Än i detta år, har man uti Norwich sett, huruledes trehundra yllearbetare, misnödde med sine löner, öfwergifwit deras Handtwårl, dragit sig tillsammans på ett bärg tre mil ifrån Staden, och där bygt sig små huus, hwarest de i sex weker förblifwit, understödde af sine, uti Staden qwarlämnade kammerater, och det under föregifwande, at en Måstare hade i ord, hos sig til Gesäll antagit en utländning, hwilken likwål war en Engelsman, allenast född utom Norwicks Stad.

Jag frågar hwar och en, som känner wärktogen, om detta är ett Handtwärf, som fordrar siu läro-år, at sielf blifwa i stånd til des utöfwande? Ibland de menniskior, som ej hafwa annan ägendom, än deras arbete och snille, monne wäl många finnas, som kunna gifwa bort siu år af deras tid, utan at winna något. En fader för ett talrike hushåll, kan han wara i stånd, at betala för sine barn under deras läro-år, när han uti siu år är i saknad af all nytta utaf deras arbete, som åtminstone uti de första åren billigt borde komma honom til godo? Är det en flokhet, och icke fast mera en hårdhet uti lägen, at ett barn, hwars fader icke har try, eller til det ringaste tu pund Sterlings inkomst, ej skal anses för skickeligt, at blifwa lärgefe? Andteligen: til ungdomens upfostring, at få färdighet til, och tycke för arbete, monne det är en författning, som skal kunna lyckas, at tvinga dem, til at arbeta i siu år för en Mästare, före än de kunna få arbeta för deras egen räkning? Naturliga påföljden deraf är den, at åtskillige sådane dels utslutne, och dels afsträckte, antingen af ledöna, eller kostnaden under deras läro-år, öfvergifwa ett otacksamt handtwärf, och gripa til en fördelagtig näring af tiggande, &c.

Jag har warit mon om, at få weta, huruvida dese skräen eller gillen skulle bidraga, til bättre i allt tagande af de allmänna författningar

ningar, uti sine wärkstäder, än det skier uti fria inrättningar, men derwid erfarit, at så wäl de förre, som de jednare, hafwa skakat oket af sig, alt efter som de funnit, det wara dem tryckande. För öfrigit, har jag ock inhämtat, det fria slögde-inrättningar kunna lika lätt, som de andra, underkastas ett litet antal af Förordningar, som kunna wara tilväckeliga, at befordra både slögders och handelens upkomst.

Huru dan nytta skal wäl, antingen en Stads handel i sinnerhet, eller ock handelen i gemen, tillflyta deraf, at handtwärkare och handlande skola wara fördelte uti ett antal af åtskillige skräen eller gillen, hwilka blifwit så mångfaldiga, at gränshorne af deras fri- och rättigheter, nästan omdjeligen kunna urskiljas. Swad förmon har handelen deraf, at sådane gillen eller samfund taga til sig allmänna medel, hwilka de dock använda til upfattande af kostbara byggnader, hwarest de samla sig, och hålla sine måltider, at de bewilja wiså summor til Regeringen, låna sedan af andra, och omfider sluta med en banqueroute, som för någre år sedan skiedde med Krämare gillet i London? All denna kostnad, och alt detta öfwerflöd af ett skrä eller gille, belastar ju wahren, til skada både för handelen och förtåringen.

Wär handel skulle hafwa giordt ganska långsamma framsteg, i fall uti alla våra Städer, folkets snillen hade blifwit genom sådant twång åter

terhållne; men friheten, som blifwit lämnad åt några Städer i Engeland, har haft den magt, at där anläggas slögde = inrättningar, hwilka tåflat med de öfriga, och icke dröjt länge, at öfvertråffa dem. Manchester, Leeds och Birmingham, hwarest en slik afdelning uti skräen eller gillen, lyckeligen än är obekant, behålla utan genskjelje, de förste rummen ibland våra Städer, där slögder äro inrättade. Staden och Eofnen Halifax, har uti förwekne fyratijio år, sett antalet af sine invånare fyradubbelt ökas, under det åtskillige Städer, som de omrörda afdelningar äro underkastade, deremot rönt en märkelig förminskning uti sin folkrikhet: Och om likwäl några skulle finnas öfriga, som än florera, så härrörer det af deras naturliga förmoners förträfflighet, i afseende, antingen på tilgången af ämnen, eller på ortens belägenhet, men hwarest särskildt föruntta friheter icke desto mindre betagit o' förhoppning för enahanda slögde = inrättningar, som man där hade welat anlägga. Uti sådana Städer, är en slögds = arden lika gammal, som deras skräen och gillen, och där töder man handlande berömma de fördelar, som kunnat hamnas af slögde = inrättningar, då handelen än wor uti så händer, men deremot beklaga si, at handelen wore förstörd, sedan de handlandes antal är wordet öft, samt at winsten blifwit mindskad, sedan den kommer at delas, ibland flere, jämwäl tadla de hand-

lande, som genom det de åtnöjas med en måttelig winst, eller med beställningar för andre, öka både förtäring och utförsel. Utaf samme andes drift förorsakas jämwäl, at dese Städer wid alla tilfällen sätta sig starkast emot en allmän naturalisation af utländske protestanter.

Sielfwa London gifwer oss ett handgripeligt bewis, huru twång af wise gillen, är hinderligt för folkets blande. De hus, som äro belagne uti den, egenteligen så kallade Staden, blifwa med möda uthyrde, och stå til en del obebodde: Hwaremot Westminster, Southwark, och de flera Förstäderne, hafwa en ständig tillväxt. Orsaken dertil är nog klar; Förstäderne äro fria, och lämna ett öpet fält åt hwar och en qwick och flitig borgare, under det Staden London uti sitt skidte innefattar nitio tu inifrånkte gillen af allehanda slag, hwilkas många ledamöter man ser, med en oordentelig ståt, hwart år pryda Lordmaires bullersåma intåg.

Om Privilegier.

Handelen har icke allena at klaga öfwer Monopolier, eller enskylda rättigheter, som wise Städer åtniuta, til det allmänna bästa skada; utan wise personer i synnerhet utwärka sig, emot folket i gemen, wise exclusive privilegier, eller friheter med andras uteslutande, hwilka förmoner alltid sökas, och ofta bewiljas, af begärrelse til olaglig winst.

Utän at ingå uti utskällning af de affigter,
eller

eller tider, som til sådane förmoners betwiljande, kunnat gifwa anledning, dristar jag mig at säga, det icke en enda gifwes, som ej är orättmätig och obillig.

Om ett sligt privilegium, hwars bestånd är emärdeligt, bör hållas för något ondt, så är äfwen ett exclusift privilegium på 21 år lika beskaffadt: Och ser jag derwid icke någon annan skilnad, än des längre, eller mindre waraktighet. Om ett privilegium är ett röfverie emot det allmänna samhället, så anstår det illa, at uti dylika fall, ej hafwa annat, at försvara sig med, än angelägenheten af föremålet eller affigten.

En invånare, eller medborgare, som warit så lyckelig, at af sina resor kunna bringa med sig någon konst eller hemlighet, den ett annat sällskap förut allena ägt, har wäl derigenom giordt sig förtient af sitt fädernesland, och man bör, utan alt twifwel, belöna honom, eller, rättare sagdt, genom hans belöande upväcka de andre medborgares medtäflan; men om han begär någon enskilt rättighet wid inrättningen deraf, har han förlorat förtiensten, eller hedren för sin gärning: Och i fall denna rättighet honom bewiljas, så tillslutas dörrarne för alle utlänningar, som hade kunnat til oss införa samma konst, och den härstädes sedan utbreda och förmera, ja invånarena sielfwa, hwilka på deras resor kunnat med sitt utforskande, hafwa haft enahanda uppsåt, blifwa derigenom modfælde.

Men

Men, säger man, om det är ett försök, som i sig selft fordrar ansenlige förslag, hwarwid inrättaren, i afseende på sin enskylte fördel, icke vågar, at giodra de första kostnaderna, i fruktan, at någon annan, medelst nyttiande af hwad han påfunnit, eller utgitwit, sedan kunde betaga honom fruktan deraf, tillika med utvågar, at få sin utgifter årsatte, jag svarar dertil, at fleres smillen blifwa än mera hindrade och förqwasde af den fruktan, at efter någon använd tid och kostnad, et privilegium torde utfärdas, som bragte dem i förlust af deras försök och möda, utan någon förväntad ersättning.

Jag wil icke föreställa mig det inkast, at penninge-försök och beldningar woro en kostnad, som belastade Staten, ej eller, at man wil jämföra någon summa, som en gång komme at utbetalas, emot den skada, det allmänna tillskyndas, at smillen och fullkomlighet uti slögder och arbeten, genom exclusiva privilegier. Desutan gifwas äfwen wißa heders eller äreställen och namn, som kosta det allmänna slätt intet. En tackfäjelte på Underhusets, eller bägge Parlaments husens wågnar, torde icke hålla wißa sinnen mera tilfreds, än penningar. Hwarfdre skal icke heders betygande, äfwenwål kunna wara en utwäg för war Regering, at betiåna sig af.

Ärore påfundet aldeles nytt, och af ett qwickt spille frambragt, så är wäl händelsen sådan, at belöning, eller heder blifwit desto mera förtient; men
just

just i det fallet, torde jämväl sådant privilegium, som nu omtalt är, wara måst skadeligit för det allmänna bästa. Sällan bringar förste påfinnaren sitt wärk til fullkomlighet, eller åtminstone hinner så långt uti fullkommandet, som den tredie sedan kan gindra: Och en endas tänke-gofwa, kan icke wara så fruktbarande, som fleres. Om den förste, som har funnit på, at gindra Kalminter, och nyligen velours de coton, hade verå begärt privilegium exclusivum, monne wi då skulle haft tio eller tolf tilwårkningsarter af desse bägge slagen, som wi likwäl nu hafwe, och woro wi icke i misstning af än flere, som här efter kunna påfinnas? Uti konsten at tilwårka, är en ny tilwårkning, ofta icke annat, än någon del eller art af ett helt slag: Och at, i slike fall, bewilja exclusift privilegium, woro icke annat, än at orättmäteligen flytta på en enda, den rättighet, som alle idkare af samma slag äga, til at påfinna och försfårdiga en sådan tilwårkning.

Uti lika anseende med privilegier, sätter jag äfwen wiße för mycket utmärkte företräden, eller friheter, som det allmänna bewisar den ena slögde-idkningen fram för den andra, antingen förmedelst friare tilfälle at få de ämnen, hwilka derwid användas, uti den hamn, som dertil är beqwämligast, och genom förmindskning, eller undantagelse af de wanlige afgifterne dervede til Kronan. Swad båtnad har det allmänna deraf? Det anligger en stor tilwårknings in-

rätt.

rättning, hwaras förmon tillflyter en enda Stad, i stället före, at hafwa kunnat se fyra inrättningar anläggas lika som af sig sielfwa, samt rickta fyra Städer och deromkring liggande byar, hwarwid deras inbördes täflan ofelbart åstadkommit större affättning och bruk.

Alle de, som söka något exklusift privilegium, gitta icke förrete ett enda giltigt skäl till des erhållande. Är det någon hemlig konst, som de förebåra, behöfwa de då privilegium, at för sig få behålla en hemlighet, som de allena weta? Andraga de, at man torde göra efter deras tillwårkningar, i fall deras åro wårkeligen be bästa, så åro de ock försäkrade om förmonen wid affättningen, hwarom icke, skulle ju det allmänna ei weta, hwad deraf wore at winna. De frukta altså icke, at man lärer göra efter dem, utan at man torde göra bättre, och för billigare pris, än de. Inhemiska privilegier kunna fördenskulb ej tiena til annat, än at gynna lättian och girigheten, til hinder af fullkomlighets wittande, samt affättningen och bruket, jemte rörelsen i arbetet, såsom enda grunden til peninge rörelsen.

Med et ord: Staten är et samhälle; hwar och en, som där påstår, at allena få nyttia sine förmoner, affäjer sig, i och med betfänna, det understödd och beskydd, han är berättigad at wånta och åtniuta; Icke bör någon ångra de fördelar, han tillskyndar androm: Ej eller är någon, som icke finner mera i samhället, än han dit inbringar, emedan han där finner sin säkerhet och et tryggt nyttjande af hwad han åger.

